

ARMAND PUIG I TÀRRECH

TEOLOGIA DE LA PARAULA
A LA LLUM DE LA *DEI VERBUM*

ATENEU UNIVERSITARI SANT PACIÀ
FACULTAT DE TEOLOGIA DE CATALUNYA

Il·lustració de la coberta: Sant Jeroni llegint, Bartolomé Esteban Murillo
(1617-1682). Museu del Prado (Madrid). © Wikimedia Commons.

Amb el suport de: Generalitat de Catalunya
**Departament de Governació
i Relacions Institucionals**

© Edicions de la Facultat de Teologia de Catalunya

© Armand Puig i Tàrrach

Disseny de la coberta: Belén Sanz

Barcelona, novembre 2015

ISBN: 978-84-943641-5-0

Dipòsit legal: B. 17454-2015

Imprès a EDICIONES GRÁFICAS REY

Albert Einstein, 54 C/B. Nave 15 – Cornellà de Llobregat (Barcelona)

ÍNDIX

PRÒLEG	9
PROEMI (DV 1)	19
Proemi	21
Capítol primer	
LA REVELACIÓ DE DÉU PER JESUCRIST EN L'ESPERIT (DV 2-6)	
La revelació	25
1. La revelació del Déu trinitari, que conviu amb els homes (DV 2)	29
1.1. <i>L'autocomunicació personal de Déu</i>	30
1.2. <i>La manifestació del Déu trinitari en la història humana</i> ...	32
1.3. <i>La identitat de l'home com a amic de Déu</i>	33
1.4. <i>La revelació per mitjà d'accions i paraules en la història de la salvació</i>	36
1.5. <i>El Crist, Fill de Déu i Verb encarnat, mitjancer i plenitud de tota la revelació</i>	39
1.6. <i>L'Escriptura, mediació i objectivació de la Paraula</i>	47
2. De la creació a la redempció (DV 3-4)	50
3. La fe, resposta i acolliment de la revelació (DV 5)	54
4. Conèixer Déu a partir del creat (DV 6)	57
5. Conclusió	61
Capítol segon	
LA TRADICIÓ I EL SEU NUCLI, L'ESCRITURA (DV 7-10)	
La transmissió de la revelació divina	67
1. La comunitat creient, als inicis de la Tradició i de l'Escriptura ..	71
2. L'Església, guiada per l'Esperit, dipositària de la Tradició i de l'Escriptura	74
3. La Paraula de l'Evangelí, proclamada <i>in Ecclesia</i> , criteri últim de la Tradició	85
4. Tradició i litúrgia de l'Església	87

5. El magisteri, al servei de la Paraula	90
6. Una sola font: la revelació de Déu	93

Capítol tercer

LA INSPIRACIÓ DE L'ESCRITURA I LA SEVA INTERPRETACIÓ (*DV* 11-13)

La inspiració divina de la sagrada Escripura i la seva interpretació	97
1. La inspiració i el cànon de l'Escripura	101
1.1. <i>La complexitat del tema</i>	102
1.2. <i>L'Esperit i l'Església</i>	104
1.3. <i>Una reflexió teològica</i>	108
1.3.1. El text	108
1.3.2. El text i els autors	110
1.3.3. El text i els lectors o receptors	113
3. La veritat present en els llibres de l'Escripura	115
4. La interpretació de l'Escripura	119
4.1. <i>Els sentits de l'Escripura</i>	119
4.2. <i>Primer criteri teològic: el contingut i la unitat de l'Escripura</i>	124
4.3. <i>Segon criteri teològic: la Tradició viva de tota l'Església</i>	133
4.4. <i>Tercer criteri teològic: l'analogia de la fe o regula fidei</i>	137
4.5. <i>Una exegesi teològica</i>	139

Capítol quart

L'ANTIC TESTAMENT (*DV* 14-16)

L'aliança de Déu amb Israel. Jesucrist, plenitud i mitjancer de l'aliança (<i>DV</i> 14-16)	149
1. Les posicions de la teologia cristiana del segle II en relació a l'aliança	150
1.1. <i>L'harmonia imperfecta de les aliances: Ireneu de Lió</i>	150
1.2. <i>Continuïtat d'Escriptures i contraposició d'aliances: Justí màrtir</i>	153
1.3. <i>La desqualificació de l'aliança amb Israel: Carta de Bernabé</i>	155
1.4. <i>Carta a Diognet</i>	157
1.5. <i>Conclusió</i>	159
2. L'aliança de Déu amb Israel en el Nou Testament	160
3. Jesucrist, plenitud de l'aliança de Déu: «la salvació ve dels jueus» (Jn 4,22)	165
4. Una revelació en dues aliances, que culmina en la plenitud de Crist	168

5. Conseqüències teològiques per a l'economia de la revelació	170
6. Conseqüències per a una teologia cristiana sobre Israel	175
7. Conclusió	178

Capítol cinquè

EL NOU TESTAMENT (DV 17-20)

Els evangelis i la història (DV 17-20)	185
1. La pregunta per la historicitat en la <i>Dei Verbum</i>	185
2. La memòria: esdeveniment i interpretació	188
3. La tradició de Jesús	193
4. La tradició oral	195
4.1. <i>Allò propi d'un deixeble o seguidor és la retenció i repetició dels ensenyaments del mestre</i>	195
4.2. <i>La fidelitat als materials rebuts inclou la seva recepció activa</i>	196
4.3. <i>El camí que segueix la transmissió de la tradició oral es troba entre la memorització estricta i la simple reminiscència</i>	197
4.4. <i>La tradició oral funciona de manera diversa en els dos tipus de materials de què consta: relats i sentències</i>	197
4.5. <i>En el decurs de la transmissió, oral i escrita, de la tradició de Jesús, es constaten un seguit d'intervencions que la modifiquen, però no substancialment</i>	198
4.6. <i>La tradició de Jesús és de llengua aramea en el seu origen i manté un cert rerefons arameu, però el pas a la llengua grega és molt primerenc</i>	199
4.7. <i>En el procés de transmissió oral de la tradició de Jesús s'han produït agrupacions temàtiques de materials</i>	199
4.8. <i>En la tradició de Jesús les modificacions tenen pretensió de legitimitat, i es presenten com a canvis que no vulneren aquella tradició</i>	200
4.9. <i>La transmissió de la tradició de Jesús s'explica per la conjunció de dues categories: «testimonis» i «comunitats»</i>	201
4.10. <i>L'existència d'una variabilitat en la tradició de Jesús no significa que no s'hi trobi l'esdeveniment primigeni en moltes unitats dels materials que la configuren</i>	202
5. Els criteris de verificació històrica dels materials evangèlics	204
6. La relació entre la fe i la història	208

Capítol sisè

LA SAGRADA ESCRITURA EN LA VIDA DE L'ESGLÉSIA

L'Escriptura en la vida de l'Església (<i>DV</i> 21-26)	217
1. L'Església, oient de la Paraula	221
1.1. <i>L'escolta de la Paraula</i>	222
1.2. <i>La sacramentalitat de la Paraula</i>	224
1.3. <i>La força de la Paraula</i>	226
1.4. <i>El creixement de la Paraula</i>	227
2. L'Escriptura, ànima de la teologia	229
2.1. <i>Una teologia fonamentada en la Paraula</i>	230
2.2. <i>La naturalesa teològica de l'exegesi</i>	232
2.3. <i>Les relacions entre exegesi i teologia</i>	234
3. El ministeri de la Paraula en l'Església	235
3.1. <i>Conviure amb la Paraula</i>	235
3.2. <i>L'homilia, moment àlgid del ministeri de la Paraula</i>	237
3.3. <i>L'homilia, part substancial de la litúrgia de la Paraula</i>	239
3.4. <i>Una preparació de l'homilia feta a la llum de la Paraula. La lectio divina</i>	241
4. L'Escriptura, guia i tresor del poble de Déu	244
4.1. <i>Un camí fet i per fer</i>	244
4.2. <i>La relació habitual amb la Paraula, sostinguda per l'Esperit</i>	247
4.3. <i>Els àmbits de recepció de la Paraula</i>	248
4.4. <i>Aprendre a llegir la Bíblia</i>	250
BIBLIOGRAFIA	255
ÍNDIX D'AUTORS	267
ÍNDIX DE CITACIONS BÍBLIQUES	273

PRÒLEG

La Constitució dogmàtica sobre la revelació divina o *Dei Verbum* (= *DV*) és el document del Concili Vaticà II que més ha determinat el conjunt de la teologia catòlica en els darrers cinquanta anys.¹ Aprovada el 18 de novembre del 1965, la *DV* ha estat, tot i les seves dimensions més aviat petites (un proemi i sis capítols, subdividits en vint-i-sis apartats), un text cabdal per a la transformació del mètode i els continguts de les diverses àrees de les disciplines teològiques. Concretament, els tractats pertanyents a les àrees de teologia sistemàtica i de teologia moral han quedat redefinits d'una manera nova per una visió que, enllaçant amb els primers segles cristians, ha posat en primer terme l'economia de la salvació i la configuració trinitària de la teologia cristiana: el disseny amorós del Pare, el Fill com a Verb encarnat en la història i l'Esperit com aquell que perfecciona, implementa i inspira. Amb la *Dei Verbum* es consuma la «irrupció» de la Sagrada Escripura en el discurs teològic. D'aleshores ençà és impossible fer teologia segons la *mens* de l'Església sense col·locar la paraula de Déu en un lloc central, és a dir, sense la llum projectada per la Paraula viva de Déu, interlocutor de la nostra humanitat.

A cinquanta anys ençà, es fa impossible parlar de la *DV* sense tenir en compte les transformacions extraordinàries en acte en tots els camps de l'activitat humana: socials, econòmiques, polítiques, mediàtiques, religioses. El món ha canviat i el discurs teològic ja no pot ser endogàmic ni quedar limitat a un diàleg quasi intern amb la filosofia. Els diàlegs amb la cultura, les arts, les ciències i les religions no cristianes formen part del discurs teològic. Com sempre, la realitat ha superat les previsions i empeny inexorablement el present i el futur. Per això, en un moment de cruïlles i diversificacions, no es pot dir més que mai que la *DV* és una relíquia venerable però no ajustada als temps actuals. Ben al contrari, la *DV* té la intel·ligència de ser essencial

---

1. En *Mon Journal du Concile* escriu el P. Y. Congar: «[*DV* est] un grand texte qui fournit à la théologie *les moyens* de devenir pleinement évangélique» (447-448) (cursiva de l'autor).

i no explicativa ni redundant. Les preguntes teològiques que la construeixen continuen essent vàlides i necessiten una resposta que passi per l'esperit i la lletra amb què fou escrita i que la convertiren en un text del magisteri de l'Església.

Dit amb altres paraules, hi ha una dimensió profètica en el Concili Vaticà II i, en particular, en la *DV*, que consisteix en la seva capacitat d'obrir camins de gran abast per a la teologia catòlica i per a la missió de l'Església. Aquests camins han estat iniciats però estan ni de bon tros esgotats. El Vaticà II encara no ha culminat el seu cicle. En aquest sentit, el pontificat del papa Francesc, amb el seu escrit programàtic *Evangelii Gaudium*, es troba en profunda continuïtat amb el Vaticà II, de manera que es pot afirmar que, a cinquanta anys del Concili, ens trobem en un «segon Post-Concili». Propostes com la conversió pastoral, l'Església en sortida cap a les perifèries existencials o els pobres com a centre de la història, responen a la mentalitat conciliar. El Concili, doncs, i, en particular, la *Dei Verbum*, no ha periclitat, i se'l pot fossilitzar ni encapsular. Cal permetre que respiri i continuï fecundant la teologia actual.²

La *DV* ha de ser aprofundida i desenvolupada en la materialitat del seu text (la «lletra») i en les intencions que la recorren i que li confereixen una sonoritat especial (l'«esperit»). D'altra banda, es poden dur a terme anàlisis exhaustives sobre la redacció de la *DV*, com la realitzada per R. Burigana (1998), o es poden individuar les fonts teològiques d'aquesta constitució conciliar: la gènesi de la *Dei Verbum* ha estat molt estudiada, i es coneix a bastament com l'actual text va ser, lentament, elaborat —després de ser desestimats alguns esquemes previs. En qualsevol cas, l'anàlisi històrica no anul·la la qualificació canònica que té tot el text de la *Dei Verbum*, de manera que la interpretació de la *DV* no es pot limitar a constatar-ne la gènesi, sinó que, tenint com a punt de partença el *text* aprovat per l'assemblea conciliar i esdevingut canònic en el marc de l'assistència de l'Esperit,³ l'intendent ha de prendre'l tot ell en consideració —així, per exemple, no es poden dissociar *DV* 3 i *DV* 6 (text que reprèn el Vaticà I). No hi ha, doncs, necessitat de plantejar hermenèutiques antitètiques de continuïtat i discontinuïtat en relació al Vaticà II, o bé d'optar disjuntivament entre «lletra» i «esperit». L'intendent té al seu davant un text aprovat quasi per consens i, per tant, magisterial. Aquest és el punt, no restrictiu, de partença. Després, en el decurs de la interpretació

2. El Vaticà II ha fecundat moltes realitats eclesials. Voldria subratllar la Facultat de Teologia de Catalunya, creada l'any 1968 i, per tant, filla del Concili, que va efectuar des del primer moment una recepció notabilíssima de la *DV*, tant en camp teològic com en camp exegetíc.

3. La *Dei Verbum* fou aprovada per la quasi totalitat de l'assemblea conciliar: els vots negatius foren tan sols sis.

s'aniran assenyalant els subratllats propis del Vaticà II, que configuren, òbviament, la seva especificitat teològica.

Una de les tasques més apassionants de la teologia: situar-se dins la gran Tradició de l'Església i avançar-se a llegir l'Esclusura segons l'Esperit amb què fou escrita, elaborar una hermenèutica del dogma, desplegar els nuclis i les intuïcions dels Concilis i del Magisteri, capbussar-se en els harmònics de la «lex orandi» i de l'entramat sacramental de l'Església, comprendre el «sensus fidei» del poble de Déu i la seva praxi de vida evangèlica en el decurs dels anys i dels segles. Tanmateix, tot això ha de ser realitzat sense deixar de banda les preguntes i les demandes múltiples que arriben del món, on conviuen creients i no creients, gent d'una confessió religiosa i d'una altra, autòctons i immigrants, integrats i alternatius. Amb la seva teologia de la història, la *DV* contribueix a precisar el lloc de la Paraula que es fa present en la humanitat i, en darrer terme, a mostrar el rostre d'un Déu, a qui «va plaure..., en la seva bondat i saviesa, revelar-se ell mateix»; així, «els homes tenen accés al Pare pel Crist, Verb encarnat, en l'Esperit Sant...» (*DV* 2).

Aquestes frases de *DV* són essencials per al discurs teològic. La motivació última de la revelació divina és Déu mateix; dit segons la bella fórmula de l'Orient cristià, el «Déu bo i amic dels homes». Ell decideix manifestar-se, explicar-se, comunicar-se, és a dir, parlar, conversar i convida amb la humanitat, tant amb fets poderosos com amb un esdeveniment feble com és l'encarnació del Fill, Paraula eterna del Pare, «enviat com a home als homes», segons l'antiga formulació de la Carta a Diognet 7,4 (citada en *DV* 4). L'únic Déu, el Déu del Sinai i el Déu de les benaurances, obre un camí de plenitud i de felicitat, és a dir, de salvació per a la història i per a la humanitat, ambdues traspassades per la victòria sobre la mort de Jesucrist. La resposta humana és la fe, l'adhesió personal feta possible per «la gràcia de Déu... i l'auxili interior de l'Esperit» (*DV* 5).

Així, doncs, *DV* 2-6, apartats que semblen talment una evocació del símbol de la fe cristiana, que confessa Déu, el Pare, Jesucrist, el Fill, i l'Esperit Sant, són una fonamentació del discurs teològic en la mesura que posen les bases per a una teologia cristiana de la revelació. Aquesta teologia resulta d'interès especial en un moment com l'actual, marcat per la coexistència de diverses tradicions religioses, amb les seves concepcions diferenciades —i de vegades molt allunyades entre si— de text sacre (inspiració, canonicitat) i de divinitat (caràcter propi i relació amb el món).⁴ La *DV* opta per una teologia

4. Sobre les diverses nocions de «revelació» en les grans tradicions religioses (incloent-hi el cristianisme), vegeu l'obra següent: X. MORLANS (ed.), *A la recerca de la llum. Revelació i religions* (ColStPac 111), Barcelona: Publicacions de la Facultat de Teologia 2015.

de la revelació en la qual la Paraula i la història ocupen un lloc central, mentre que s'exclou, en nom de l'objectivitat del fet salvador, un model més individualista i més difuminat, orientat al sentiment religiós o bé a una fusió d'horitzons entre Creador i creatura. *Dei Verbum* prefereix subratllar l'obediència de la fe com a decisió lliure i completa de l'home envers Déu, i s'aparta d'una concepció de fe viscuda com a possessió privada, resultant d'un combinat de creences escollides a la carta, amb la finalitat d'obtenir el benestar interior i allunyades de qualsevol alteritat.

D'aquesta manera, *Dei Verbum* s'inscriu en les coordenades d'una teologia cristiana de fonamentació bíblica i patrística. L'emergència de la noció d'història de la salvació, és a dir, de la unitat de l'Antic i del Nou Testament, apunta ràpidament a dos grans teòlegs dels primers segles: Lluc, l'evangelista, i el bisbe Ireneu de Lió. Aquesta línia d'elaboració teològica ha estat fortament repristinada en la teologia catòlica postconciliar, si bé en no pocs casos ha pecat d'ingenuïtat, poc atenta al mal del món i no exempta d'una certa càrrega ideològica, i, en d'altres casos, ha tingut poc en compte les virtualitats pròpies de la teologia d'Israel. La *DV* constitueix una invitació a repristinar les nocions de «salvació» i «història», decisives a l'hora de mostrar la importància que revesteix el fet de l'encarnació en la religió cristiana.

En un context de globalització i de creixent pluralisme religiós, s'accentua un dels debats actuals més vius en referència a la pretensió del cristianisme de ser portador de la veritat plena de Déu en la persona de Jesucrist. L'afirmació del senyoriu universal de Jesús, Fill de Déu i Salvador, sembla encaixar difícilment amb el reconeixement dels elements de veritat present en altres religions. Fins i tot en camp cristià, no han faltat cristologies que voldrien distingir entre una revelació atemporal i suprahistòrica de la veritat divina (corresponent al coneixement de «Crist») i una revelació concreta i històricament circumscrita (corresponent a l'epifania de «Jesús»), com si la primera fos comuna a les grans tradicions religioses o, fins i tot, més enllà d'elles, i la segona restés una figura específica del cristianisme.

Sobre això, cal dir que, tot i el respecte i la valoració que mereixen aquells espais espirituals on han estat sembrades les llavors del Verb, no es pot dur a terme una reducció d'allò que en *DV* 17, al·ludint a Jn 6,68, s'afirma sobre Jesucrist: «ell, l'únic que té paraules de vida eterna». En aquest sentit, la teologia cristiana ha de verificar constantment les seves afirmacions a la llum dels textos de l'Esclatua, *norma normans non normata*, per evitar de tancar-se en un esplèndid isolament, i per explicar de manera comprensible i solvent l'autocomprensíó de la fe que l'Església com a tal duu a terme.

D'altra banda, cal subratllar un altre element necessita. Entre els textos de l'Esclatua, *Dei Verbum* opta per donar preeminència als quatre evangelis, i

diu sobre ells: «d'entre totes les Escriptures... [són] les més importants». La raó aportada és el caràcter que posseeixen els evangelis de ser el «testimoni principal» de la vida i la doctrina de Jesús (*DV* 18). El Vaticà II, en línia amb Trento, subratlla que per tal d'afirmar a veritat de Jesús cal esbrinar prèviament la veritat sobre Jesús. És a dir, la recerca exegètica resulta del tot necessària per a explicar activament i críticament la naturalesa dels evangelis com a documents amb nuclis històrics abundants i consolidats. Aquesta intervenció de l'exegesi historicocrítica no malmet la fe ni la Tradició sinó que, ben al contrari, contribueix a fer creïbles i versemblants les veritats de fe, a donar-los un arrelament històric, a fer comprendre el caràcter simbòlic i poètic de no pocs textos bíblics i alhora mostrar els nuclis històrics que hi ha amagats darrere les grans afirmacions teològiques.

L'afirmació de la centralitat de Jesucrist demana la revalorització de la figura històrica de Jesús de Natzaret, la qual se sosté en bona part sobre les fonts documentals més antigues, que són els quatre evangelis canònics. Una vegada més, el context de pluralisme religiós fa del tot necessari que Jesús sigui comprès en la seva especificitat, no com un personatge mític, un semi-déu o un déu disfressat d'home, sinó com a home veritable amb una humanitat com la nostra —encara que sense pecar. Felicitment, l'anomenada «Tercera recerca del Jesús històric», marcadament ecumènica, proposa una nova aproximació a la historicitat de Jesús, que ajuda a comprendre la naturalesa històrica de la revelació i de la fe cristianes.

Conèixer Jesucrist es fa a partir del coneixement de les Escriptures. Per això, felicitment, el Concili Vaticà II va tancar quatre segles de divorci entre la Bíblia i la vida espiritual dels fidels del món catòlic. No es pot dir que durant la Contrareforma l'Església catòlica hagués oblidat la Bíblia però sí que la seva acció pastoral es desenvolupava al marge del text bíblic. L'homilia era l'únic espai on es podia escoltar indirectament, mitjançant l'homileta, la paraula de Déu. Les devocions ocupaven el lloc del text bíblic i nodrien la vida cristiana, impedida d'accedir a l'Escriptura.

Calien, doncs, el Concili Vaticà II i la *DV* per a obrir de bat a bat les portes al text de la Bíblia com a referent essencial de la vida de l'Església. En aquesta comesa Bíblia i litúrgia anaven de bracet. L'entrada de les llengües vernacles en la celebració litúrgica va exigir que es procedís a traduir els textos bíblics que hi eren utilitzats. I és que la connaturalitat amb la Paraula arriba al seu punt culminant en la litúrgia eucarística, en la qual conflueixen les dues taules, la de la Paraula i la de l'Eucaristia, que proporcionen el mateix pa de vida. I és que, com afirma *DV* 21, «l'Església ha venerat sempre les divines Escriptures com també ha venerat el cos mateix del Senyor.»

Pel que fa a la presència activa de la Paraula en la vida de l'Església, l'aplicació del Concili Vaticà II es perllongarà indefinidament, en la mesura que, per primera vegada en la història moderna de l'Església catòlica, la litúrgia, l'espiritualitat i la pregària tenen com a eix la paraula de Déu, proclamada i llegida en la llengua del poble. Evidentment, també la teologia actual es construeix amb l'Esriptura com a ànima, i la pastoral no és ni de bon tros forastera a la sensibilitat bíblica. Aquest és un dels grans dons vessats sobre l'Església ran del Concili Vaticà II, un esdeveniment que passà pàgina a un desencontre dolorós amb el text bíblic i que obrí finalment la porta a la confiança i a la familiaritat amb la Paraula.

La *Dei Verbum*, amb la *Lumen Gentium*, es comprèn a si mateixa com a constitució «dogmàtica» i, com a tal, mereix una atenció del tot especial. S'ha dit sovint que el Vaticà II és un Concili sense definicions dogmàtiques i proposicions teològiques que obliguen pel fet de ser formulades en forma d'asseveració dogmàtica («anathema sit»). Seria una tergiversació de la naturalesa del Vaticà II, desautoritzar-lo per aquest fet o considerar-lo no vinculant, com si l'expressió «concili pastoral» suposés un rebaix de la seva qualificació teològica. Ja en la nota del 15 de novembre de 1965 es tractà aquesta qüestió, que fou reblada per la declaració del papa Pau VI (7 de desembre de 1965). La vigília de la cloenda del Concili el Papa volgué referir-se a la qualificació teològica del terme «dogmàtic» aplicat a la *Dei Verbum* i manifestà que aquesta conté un seguit de proposicions fetes «amb autoritat [i] que obliguen en consciència»: són doctrina catòlica. Cert que el Vaticà II, a diferència dels altres concilis, no conté definicions dogmàtiques, però l'atribut «dogmàtic», present en *DV* i *LG*, indica que aquestes dues constitucions són les més normatives entre els documents conciliaris. Hi ha una responsabilitat eclesial que implica l'adhesió cordial i efectiva a un acte major del magisteri extraordinari com fou el Concili Vaticà II.

Aquest llibre està pensat com un comentari biblicoteològic a la Constitució *Dei Verbum*. Els seus sis capítols es corresponen als sis capítols de què consta el document conciliar. Per això, en començar cada capítol es reproduceix el text de la Constitució del Vaticà II, abans del comentari pròpiament dit. D'aquesta manera, el lector no necessita tenir a mà un segon llibre amb el text del Concili. La traducció de la *Dei Verbum* usada en aquesta edició ha estat manllevada del volum *Concili Vaticà II. Constitucions, Decrets, Declaracions. Edició bilingüe*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya – Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2003. El traductor és el P. Bernabé Dalmau, monjo de Montserrat, a qui agraïm que hagi donat el permís de publicació.

Dono les gràcies als professors i alumnes de la Facultat de Teologia de Catalunya (Barcelona) (FTC), que han compartit amb mi la lenta elabora-

ció de les pàgines que segueixen. Aquest llibre s'inicia en la dècada dels vuitanta, ran d'un curs de llicència professat per Mons. Pere Tena (†), bisbe i mestre en litúrgia, el Dr. Josep M. Rovira Beloso, mestre en teologia, i jo mateix, aleshores un professor novell. Una part d'aquest curs ha inspirat el capítol VI d'aquesta publicació. Pel que fa al capítol III d'aquest llibre, reprèn, enriqueix i reelabora una aportació feta en el marc del Simposi que la Facultat de Teologia de Catalunya dedicà al Concili Vaticà II l'any 2012 (vegeu «L'hermenèutica de l'Escriptura. Estudi de *Dei Verbum* 12», *Revista Catalana de Teologia* 39 [2014] 153-197). En canvi, el c. IV d'aquest llibre reprèn exactament l'aportació al Simposi de l'any 2013, també dedicat al Concili Vaticà II (vegeu «L'aliança de Déu amb Israel. Jesucrist, plenitud i mitjancer de l'aliança», *Revista Catalana de Teologia* (39 [2014] 561-592). Pel seu costat, els capítols I, II, V i VI són de factura totalment nova. Moltes són les persones que han ajudat, d'una manera o d'una altra, a la redacció d'aquest llibre. Voldria esmentar els Drs. Joan Planellas, degà de la FTC, Agustí Borrell, ex-Cap del Departament d'Escriptura de la FTC, Salvador Pié, professor emèrit de la FTC, i Jaume Fontbona, professor de la FTC i President del Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona. El meu agraïment s'estén a la Dra. Cristina Godoy i a la Sra. Adela Serra.

Dedico aquest llibre a la meva mare, Virgínia Tàrrech Pàmies, que amb tanta dedicació i afecte ha sostingut l'autor de les pàgines que segueixen, i faig memòria perenne i agraïda del meu pare, Armand Puig Ribas. Ells foren els primers a ensenyar-me a pregar amb la Paraula.

Armand PUIG I TÀRRECH
Barcelona, 18 d'octubre de 2015,
festa de sant Lluc, evangelista

PROEMI

Escoltant religiosament la paraula de Déu i proclamant-la amb fermesa, el sagrat Concili es fa seves les paraules de sant Joan: «Us anunciem la vida eterna, que estava amb el Pare i se'ns ha manifestat. A vosaltres, doncs, us anunciem allò que hem vist i sentit, perquè també vosaltres tingueu comunió amb nosaltres, que estem en comunió amb el Pare i amb el seu Fill Jesucrist» (1Jn 1,2-3). Per tant, seguint les petjades dels concilis Tridentí i Vaticà I, aquest Concili vol proposar la genuïna doctrina sobre la revelació divina i la seva transmissió, a fi que tot el món, per l'anunci de la salvació, escoltant cregui, creient esperi, i esperant estimi.¹

---

1. Cf. Augustinus, *De catechizandis rudibus*, 4, 8: PL 40, 316.

PROEMI

Una de les opcions teològiques més rellevants preses pel Concili Vaticà II ha estat la noció de revelació i la seva relació amb la Tradició i l'Esclitura. El Proemi de la Constitució dogmàtica sobre la revelació divina comença amb els termes *Dei Verbum*, «paraula de Déu». Es tracta d'una forma ambivalent ja que pot referir-se al fet que Déu es revela en la història humana, però també pot ser referida a Jesucrist, la «Paraula de Déu», el Logos etern del Pare, el qual, com s'afirma en el Proemi, «estava en el Pare i se'ns ha manifestat» (1Jn 1,2). Aquesta doble interpretació no és ambigua, sinó volgudament ambivalent, tal com s'evidencia en el capítol I de la Constitució: la revelació de Déu culmina en Jesucrist, que n'és «la plenitud» (DV 2.4), i per això el Verb encarnat és *Paraula* de Déu; i per l'altre costat, la identitat de Jesucrist com a Fill etern del Pare el constitueix *Paraula de Déu*. Si agafàvem al text complet de 1Jn 1,2-3, citat en el Proemi, s'hi afirma que Jesucrist és «la vida eterna» que s'ha manifestat —culminant així la revelació divina— i és alhora el «Fill que estava amb el Pare», és a dir, amb el Déu que es revela en la creació i en la història. Així, doncs, l'expressió *Dei Verbum* és teològica i cristològica, ja que recull tot l'esdeveniment de la revelació, actuada pel Déu trinitari i portada a la plenitud per aquell que és «la plenitud de la divinitat», Jesucrist (Col 2,9).¹

Però el Proemi introdueix una segona opció, que resulta altament significativa en relació al que vindrà després: la comprensió de la Tradició com a transmissió de la revelació i l'accentuació dels seus efectes salvadors. Henri de Lubac comenta que la fórmula «salutis preaconio» («per l'anunci de la salvació») troba els seus ressons en les diverses teologies neotestamentàries,

---

1. Aquesta precisió de significat resulta més evident quan es té en compte l'opció netament cristològica que adopta l'Exhortació postsinodal *Verbum Domini* (2010). Aquí l'espina dorsal és el Pròleg de l'Evangeli segons Joan, vertebrat sobre la cristologia del Logos (VD 5), i la noció teològica central és l'anomenada «cristologia de la Paraula», la doctrina origenista del Verb abreujat o encarnat (VD 11-13).

sobretot en Pau i Joan, que subratllen la finalitat soteriològica de la revelació de Déu.² Igualment la frase del Símbol niceno-constantinopolità «per la nostra salvació» indica les conseqüències de l'encarnació del Logos en relació a una humanitat necessitada de sentit i de benaurança, i alhora assenyala la intenció primera del disseny de Déu. Aquest disseny, que esdevindrà una categoria fonamental en *DV* 2, inicia l'acte revelador i la transmissió que se'n segueix. La revelació no queda cenyida a una doctrina que, un cop baixada del cel, passaria a ser un element quasi desconnectat d'Aquell que ha volgut manifestar-se a la humanitat. Allò que es transmet és una vida que brolla d'un Déu atent a la història humana i, sobretot, l'expressió concreta d'aquesta vida, el Logos que ha entrat en una història particular i perifèrica.

---

2. Henri DE LUBAC, «Comentario al preámbulo y al capítulo primero», en B.-D. DUPUY (ed.), *Vaticano II. La revelación divina. Constitución dogmática «Dei Verbum»*, 2 vols., Madrid: Taurus 1970, I, 181-367, aquí p. 194. De Lubac cita, entre d'altres, Rm 1,16; Fl 2,16; Ef 1,13; 1Te 2.13. La cristologia paulina és d'encuny soteriològic. Referit a Jn, es podria afegir Jn 3,17 (Déu salva per Crist) i 12,47 (és Crist qui salva).

CAPÍTOL PRIMER

LA REVELACIÓ

2. (*Naturalesa i objecte de la revelació*). Va plaure a Déu, en la seva bondat i saviesa, revelar-se ell mateix i fer conèixer el misteri de la seva voluntat (cf. Ef 1,9), per mitjà del qual els homes tenen accés al Pare pel Crist, Verb encarnat, en l'Esperit Sant i participen de la naturalesa divina (cf. Ef 2,18; 2Pe 1,4). Per això, mitjançant aquesta revelació, Déu invisible (cf. Col 1,15; 1Tm 1,17), mogut pel seu gran amor, parla als homes com a amics (cf. Ex 33, 11; Jn 15,14-15) i coniu amb ells (cf. Ba 3,38), per tal d'invitar-los i acollir-los a la seva companyia. Aquesta economia de la revelació es realitza amb fets i amb paraules íntimament connexos entre ells, de manera que les obres acomplertes per Déu en la història de la salvació manifesten i confirmen la doctrina i les realitats significades per les paraules, i les paraules proclamen les obres i il·luminen el disseny diví que contenen. I, per mitjà d'aquesta revelació, l'íntima veritat sobre Déu i sobre la salvació humana, resplendeix en nosaltres gràcies a Crist, el qual és alhora mitjancer i plenitud de tota la revelació.¹

3. (*Preparació de la revelació evangèlica*). Déu, que crea i conserva totes les coses per mitjà del seu Verb (cf. Jn 1,3), dóna a la humanitat, a través de les coses creades, un testimoni constant d'ell mateix (cf. Rm 1, 19-20). I, volent obrir el camí de la salvació celestial, des del començament es manifestà ell mateix particularment als primers pares. Després de la caiguda, amb la promesa de la redempció, els aixecà a l'esperança de la salvació (cf. Gn 3,15), i sempre prengué cura del llinatge humà. Volia donar la vida eterna a tots els qui cerquen la salvació practicant amb constància les bones obres (cf. Rm 2,6-7). Al seu temps, cridà Abraham per convertir-lo en un gran poble (cf. Gn 12,2), el qual, després dels patriarques, fou instruït per Moisès i pels profetes, a fi que el reconegués

---

1. Cf. Mt 11,27; Jn 1,14 i 17; 14,6; 17,1-3; 2Co 3,16 i 4,6; Ef 1,3-14.

com a únic Déu viu i veritable, Pare provident i jutge just, i esperés el Salvador promès. Així, a través dels segles, preparà el camí de l'Evangeli.

4. (*Crist porta la revelació a la plenitud*). Després que Déu havia parlat en moltes ocasions i de moltes maneres per boca dels profetes, «en aquests dies, que són els definitius, ens ha parlat a nosaltres en la persona del Fill» (He 1, 1-2). En efecte, Déu ha enviat el seu Fill, el Verb etern, que il·lumina tots els homes, a viure entre ells i revelar-los els secrets de Déu (cf. Jn 1, 1-18). Jesucrist, doncs, Verb encarnat, enviat com a «home als homes»,² «comunica les paraules de Déu» (Jn 3,34) i duu a terme l'obra de salvació confiada pel Pare (cf. Jn 5,36; 17,4). Per això, Jesucrist —qui el veu a ell veu també el Pare (cf. Jn 14,9)—, amb tota la seva presència i manifestació de si mateix, amb paraules i amb obres, amb senyals i amb miracles, sobretot amb la seva mort i amb la gloriosa resurrecció d'entre els morts, i finalment enviant-nos l'Esperit de la veritat, duu a terme i a la perfecció la revelació i la confirma amb el testimoniatge diví. Ell ens revela que Déu és amb nosaltres per alliberar-nos de les tenebres del pecat i de la mort i ressuscitar-nos per a la vida eterna.

L'economia cristiana, doncs, en tant que aliança nova i definitiva, no passarà mai i no hem d'esperar ja cap nova revelació pública abans de la gloriosa manifestació de nostre Senyor Jesucrist (cf. 1Tm 6,14; Tt 2,13).

5. (*L'acolliment de la revelació*). Al Déu que es revela cal retre-li l'obediència de la fe (Rm 16,26; cf. Rm 1,5; 2Co 10,5-6), mitjançant la qual l'home es confia tot sencer i lliurement a Déu, oferint «l'homenatge de l'enteniment i de la voluntat al Déu que es revela»,³ i acceptant voluntàriament la revelació que d'ell hem rebut. Per poder confessar aquesta fe, cal la gràcia de Déu, que arriba la primera i ens ajuda, i cal l'auxili interior de l'Esperit Sant, que mou el cor i el converteix a Déu, que obre els ulls de la intel·ligència i dóna «a tothom la suavitat per a acceptar i creure la veritat».⁴ I per tal que la comprensió de la revelació sigui cada vegada més profunda, el mateix Esperit Sant perfecciona constantment la fe per mitjà dels seus dons.

6. (*Les veritats revelades*). Amb la revelació divina, Déu volgué manifestar-se ell mateix i comunica els decrets eterns de la seva voluntat de

2. *Epist. ad Diognetum*, 7,4; Funk, *Patres Apostolici*, I, p. 403.

3. Conc. Vat. I, Const. dogm. sobre la fe catòlica, *Dei Filius*, cap. 3: Denz 1789 3008.

4. Conc. d'Orange II, can. 7: Denz. 180 377; Conc. Vat. I, I. c.: Denz 1791 3010.

salvar els homes, «per fer-los partícijs dels béns divins, que superen totalment la comprensió de la intel·ligència humana».⁵

El sagrat Concili confessa «que Déu, principi i fi de totes les coses, pot ser conegut amb certesa amb la llum natural de la raó humana, a partir de les coses creades» (cf. Rm 1,20); però ensenya que cal atribuir a la seva revelació «el fet que tot allò que en l'ordre diví no és per la seva naturalesa inaccessible a la raó humana pugui ser fàcilment conegut de tothom, amb ferma certesa i sense cap error, fins i tot en la condició actual del llinatge humà».⁶

---

5. Conc. Vat. I, Const. dogm. sobre la fe catòlica, *Dei Filius*, cap. 2: Denz. 1786 3005.

6. *Ibid.*: Denz. 1785 i 1786 3004 i 3005.

Capítol primer

LA REVELACIÓ DE DÉU PER JESUCRIST EN L'ESPERIT (DV 2-6)

1. LA REVELACIÓ DEL DÉU TRINITARI, QUE CONVIU AMB ELS HOMES (DV 2)

El Proemi, curt i incisiu, de la *DV* prepara el cap. 1 (núms. 2-6), una de les peces teològiques del Vaticà II. *DV 2* es pregunta pels motius, l'abast i el procediment de l'acte revelador de Déu. Es tracta d'un text de catorze línies (!), que sintetitza els plantejaments de la teologia catòlica després del Concili.¹ Els punts essencials són cinc: *a*) la revelació com a autocomunicació personal de Déu i del seu disseny; *b*) la manifestació de la Trinitat en la història humana; *c*) la identitat de l'home com a amic de Déu; *d*) la revelació per mitjà d'accions i paraules en la història de la salvació, és a dir, la realització històrica de Déu en les seves gestes; *e*) el Crist, Fill de Déu i Verb encarnat, mitjançant i plenitud de tota la revelació.

---

1. L'esquema trinitari és talment central en el Vaticà II que queda igualment reflectit en dos documents més, a part de la *Dei Verbum*: en la constitució dogmàtica *Lumen Gentium* 2-4 (en relació al misteri de l'Església) i en el decret *Ad Gentes* 2-4 (en relació a la naturalesa missionera de l'Església, que té el seu origen en la Santa Trinitat). Giuseppe Dossetti afirma que el cap. I de la *Dei Verbum* és «l'insegnamento piú innovativo e piú riuscito del Vaticano II» (citat per F. ARDUSSO, «La "Dei Verbum" a trent'anni di distanza», *Rassegna di Teologia* 37 [1996] 29-45, aquí p. 29). En termes semblants s'ha expressat recentment Joan Planellas: «Des del punt de vista de la lògica teològica, la constitució dogmàtica sobre la divina revelació adquireix un caràcter previ a tota l'obra del Concili... un caràcter fundant sobre el qual s'eleva tot l'edifici doctrinal del Vaticà II» («Prolusió commemorativa del cinquantenari de l'inici del Concili Vaticà II», *RCatT* 38 [2013] 349-356, aquí p. 351). Planellas considera que l'afirmació central «és el misteri de Déu revelat en Crist i comunicat pel Sant Esperit». Això és, exactament, el que es desprèn de *DV 2*. De fet, el Card. Florit, president de la Comissió doctrinal, ja havia afirmat en la seva *relatio* de *DV 1* que «aquesta Constitució (la *Dei Verbum*) és d'una certa manera la primera de totes les constitucions d'aquest Concili, de manera que el seu proemi serveix d'introducció a totes elles» (citat per Ch. THEOBALD, «L'Église sous la Parole de Dieu» en G. ALBERIGO [dir.], *Histoire du Concile Vatican II, V: Concile de transition. La quatrième session et la conclusion du concile*, Paris – Louvain: Cerf – Peeters 2005, pp. 337-437, aquí p. 341).

D'aquesta seqüència es desprenen els tres sentits de «revelació divina» o «paraula de Déu»: la comunicació personal que Déu fa de si mateix (punt a), l'acció de Déu en la història humana (punts b, c, d), la manifestació de Déu en Crist que és Déu i és plenitud de Déu (punt e). Tots tres sentits queden plasmats en l'Escriptura és la mediació de tota la revelació o paraula de Déu, tant la que conforma l'Antic com el Nou Testament. L'Escriptura és paraula de Déu en la mesura que és mediació i instrument escrit que recull la revelació de Déu, però la Paraula és anterior i més gran que l'Escriptura, ja que aquesta es limita a vehicular la Paraula reveladora i revelada. A més, gràcies a l'acció de l'Esperit en l'Església —el subjecte que interpreta per antonomàsia la Paraula—, aquesta Paraula continua essent viva i continua suscitant vida, per bé que ha quedat fixada en la «lletra» de l'Escriptura.²

1.1. *L'autocomunicació personal de Déu*

El Concili Vaticà I, en la seva constitució *Dei Filius*, es referia a la revelació en termes de manifestació dels «decrets» de la voluntat divina (cap. 2). El Vaticà II, reprenent Efesis 1,9 (vegeu igualment Col 1,26-27; 1Tm 3,16), es refereix abans que res al «misteri de la seva voluntat» i, tan sols en un segon moment, en *DV* 6, empra la fórmula del Vaticà I «aeterna voluntatis suae decreta». Aquest canvi d'accent és significatiu ja que, com afirma Joseph Ratzinger, el fet que Déu ofereixi la seva voluntat implica que primordialment ofereix «la Llei i la gràcia, la paraula i l'acció, el missatge i els signes, la (seva mateixa) persona i les seves manifestacions».³ Es podria afirmar que a l'inici hi ha el disseny personal i gratuït de Déu que vol parlar en el llenguatge dels homes, és a dir, que vol presentar-se com el totalment Altre i el volgutament Proper. En expressió de Claude Geffré, la revelació és una manifestació, una epifania personal de Déu, i una proclamació històrica, l'esdeveniment històric que és el Crist, Logos del Pare.⁴ El pas del Vaticà I al

2. Llegim en *DV* 8 que Déu «parla continuament amb l'Esposa del seu Fill estimat», és a dir, amb l'Església, i és el mateix Esperit el qui «fa ressonar la veu viva de l'Evangelí». Per tant, si bé la revelació s'ha tancat materialment amb la generació dels apòstols (*DV* 4), la Paraula divina no deixa d'actuar en els qui llegeixen i interpreten els textos de l'Escriptura.

3. J. RATZINGER, *Das Zweite Vatikanische Konzil: Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen. Kommentare* (Lexikon für Theologie und Kirche), I-III, Freiburg i. Br.: Herder 1966-1968, aquí II,506-507.

4. «Esquisse d'une théologie de la Révélation», en AA.VV., *La révélation*, Bruxelles: Facultés Universitaires Saint-Louis 1977, pp. 171-205, particularment 175-181. Geffré insisteix en el delicat equilibri entre manifestació (la vista) i proclamació (l'oïda), els dos vectors que expliquen la revelació cristiana: la sacralitat del sagrament i la santedat de la Paraula són indiestriables.

Vaticà II es pot tipificar, doncs, en termes de desplaçament dels «continguts» de la revelació (decrets, doctrina, veritats) a l'«acte» de revelació com a tal (l'automanifestació de Déu en els esdeveniments salvadors que culminen en el Crist, mitjancer entre Déu i els homes).⁵

Tanmateix, com veurem més endavant comentant DV 6, el Vaticà II no exclou un segon mode de revelació, en virtut del qual Déu «pot ser conegut amb certesa gràcies a la llum natural de la raó humana a partir de les coses creades», frase manllevada del Vaticà I (*Dei Filius*, cap. 2). Val a dir, però, que la primacia correspon a la revelació divina que té lloc en la història per un disegni lliure i explícit de Déu, tot i que *també* la raó humana, escrutant i contemplant la creació, pot arribar a Déu «amb certesa» —però no amb certesa plena (!)—, és a dir, amb aquell coneixement derivat de la manifestació personal de Déu en la història i la vida dels homes. En qualsevol cas, el Vaticà II va més enllà de la preocupació apologetica del Vaticà I i de la distinció ontològica entre natural i sobrenatural: l'afirmació de la transcendència de Déu queda articulada amb la noció de la salvació present en la història com a conseqüència del disegni diví.

La revelació de Déu és personal («seipsum revelare», «revelar-se ell mateix») (DV 2) i posseeix alhora una connotació salvífica que és present en el disegni de Déu (vegeu DV 2 i DV 6). Aquest disegni salvador s'indica amb el terme «misteri», el qual s'arrela en la «bondat» i «saviesa» de Déu, en la seva lliure decisió («placuit», «va plaure»). Es podria, doncs, afirmar que al començament hi ha la lliure voluntat divina, moguda per l'amor, de donar-se a conèixer. És un Déu que no deixa de ser transcendent però que alhora es fa transparent pel que fa al seu disegni d'amor. El fet que Déu hagi volgut revelar-se a si mateix, indica, com fa DV 13, que el seu comportament s'explica per una «condescensio», una «condescendència», en virtut de la qual podem reconèixer «la inefable benignitat de Déu» —«la seva bondat i la seva saviesa», en terminologia de DV 2—, sense que això posi en qüestió «la seva veritat i la seva santedat» (DV 13), és a dir, la seva inefable transcendència.

---

5. Ch. Theobald subratlla que aquest és el punt més important de manca d'articulació (i no tant de discrepància!) entre els qui entenen la revelació com un esdeveniment querigmàtic o pastoral —l'anunci de l'Evangeli— i els qui l'entenen, seguint el Concili Vaticà I, com una explicitació doctrinal de la fe cristiana segons una llista de veritats que formen un «dipòsit» («L'Église sous la Parole de Dieu», 420). Hi ha un llenguatge bíblic i patristic sobre la revelació que caracteritza el Vaticà II.

1.2. *La manifestació del Déu trinitari en la història humana*

El Déu que s'ha volgut revelar, ho ha fet en la història humana, de manera que aquesta revelació ha concernit primerament l'ésser humà i la seva capacitat d'accedir a Aquell. Òbviament, aquest doble moviment, de descens (de Déu cap al món) i d'ascens (del món cap a Déu), es plasma sobretot en aquell que és «Verb encarnat», Jesucrist.⁶ Per això no és estrany que els comentaristes de la *DV* hagin subratllat una vegada i una altra el seu cristocentrisme, netament desplegat en *DV* 3-4. De Lubac es refereix a una «concentració cristològica», i tant els grans teòlegs protestants coetanis del Concili (Barth, Cullmann) com els darrers documents del Magisteri (l'exhortació postsinodal *Verbum Domini*) s'han decantat netament per una lectura cristocèntrica de la *Dei Verbum*.

Tanmateix, a l'hora d'explicar els efectes de l'afirmació primera de la *DV* relativa a la revelació de Déu, és a dir, la seva autocomunicació personal, fruit del seu disseny d'amor, el Concili esmenta l'accés dels homes «al Pare pel Crist, Verb encarnat, en l'Esperit Sant» (*DV* 2). Aquesta referència a la Trinitat només és comprensible des d'un horitzó d'història de la salvació: l'economia de la salvació, desplegada en els esdeveniments concrets, identificables dins la història còsmica i humana, porta al reconeixement de l'obra de la creació (el Pare), de la redempció (el Fill) i de la santificació (l'Esperit). Aquesta obra, diferenciada i alhora concomitant de les tres persones divines, actuant en una sinergia d'intencions salvífiques, mostra com cadascuna d'elles es revela de manera personal i a l'interior d'un únic disseny salvador. En aquest sentit, la lectura de la història com a història de salvació, descansa sobre la confessió de fe trinitària, dins la qual se situa la grandiosa obra salvadora del Verb encarnat.

En conseqüència, la indiscutible «concentració cristològica» de la *DV* i de la teologia cristiana, ha de ser situada a l'interior de les coordenades del disseny de Déu, de l'acció de Déu en la història mitjançant fets i paraules i de la història de la salvació de Déu. Jesucrist com a Verb encarnat que és, entra en la història com el qui col·labora en l'obra de la creació, el qui duu a terme l'obra de la redempció i el qui resta referent constant de l'obra de santificació. Per això és «mitjancer i plenitud» de tota la revelació (*DV* 2), aquell pel qual hom accedeix al Pare i rep l'Esperit Sant. Déu envia el seu Fill al món concret de la història humana, de manera que la seva encarnació no és un

---

6. Vegeu Michel HENRY, *Encarnación*, Salamanca: Sígueme 2001, p. 24: «El Verbo de Dios... no es otra cosa sino la revelación de Dios o, por decir-lo con todo rigor, su autorevelación».

mite a-històric o especulatiu. Kierkegaard ha subratllat amb raó que aquesta encarnació només es pot explicar en termes de paradoxa.⁷ El moviment diví vers la humanitat i el creat, que té per finalitat d'aixecar allò que havia caigut i d'elevat allò que jeia sense esperança, implica l'acostament de l'eternitat al temps i la transformació de l'invisible en visible. La paradoxa és introduïda en la història. Però la paradoxa de l'encarnació, entesa en sentit ampli, s'inicia en el mateix moment en què comença l'autocomunicació de Déu als homes. Tal com s'afirma en DV 3, Déu parla a l'home i la dona com a amics seus en el paradís (Gn 3,15), a Abraham (Gn 12,2), a Moisès (Ex 3,4) i també als profetes (Is 6,9; Jr 1,5; Ez 2,1). L'autocomunicació personal de Déu es desplega mitjançant una amistat fidelment mantinguda amb els homes. Déu és «amic de l'home» (*filanthrôpos*) i, per tant, a la persona humana li escau de ser anomenada «amic de Déu» —tal com va proposar el beat Ramon Llull en el seu *Llibre d'Amic e Amat*, un dels cimalls de la mística cristiana.⁸

1.3. La identitat de l'home com a amic de Déu

Déu «parla als homes com a amics i conviu amb ells» (DV 2). El Concili posa en relació aquesta expressió amb dos textos de l'Antic Testament (Ex 33,11: «el Senyor parlava a Moisès cara a cara, com un home parla amb un altre») (Ba 3,38: «[Déu] ha aparegut a la terra i ha conviscut amb els homes») i amb un text del Nou Testament (Jn 15,14-15: «vosaltres sou els meus amics... perquè us he fet conèixer tot allò que he sentit del meu Pare»). I afegeix que aquesta relació personal entre Déu i l'ésser humà s'esdevé perquè Aquell se sent «mogut pel seu gran amor» («ex abundantia caritatis»). L'amor és, doncs, l'explicació del comportament de Déu, tant en la aliança primera com en l'aliança definitiva, la que és incorporada per Jesucrist. Déu es presenta com a amic de Moisès i, semblantment, Jesús anomena «amics» els seus deixebles. De Déu es diu que conviu amb els homes i, anàlogament, de Jesús es diu (vegeu Jn 1,14, passatge citat en DV 4) que «ha habitat entre nosaltres».

D'altra banda, a propòsit del fet que Déu parla als homes des de la proximitat, convé tenir present l'encapçalament de la Carta als Hebreus. Allí s'afirma que Déu s'ha revelat en la mesura que ha «parlat als pares per boca (*en*, en grec) dels profetes» i, de manera «definitiva», en la mesura que «ens

7. Vegeu la seva obra *Exercitació del cristianisme* de 1851 (trad. castellana: Madrid: Trotta 2009).

8. El *Llibre d'Amic e Amat* es troba dins el cap. 97 de l'obra *Blaquerna* de Llull. Vegeu la recent edició crítica d'Albert SOLER – Joan SANTANACH: *Romanç d'Evast e Blaquerna* (Nova Edició de les Obres de Ramon Llull 8), Palma: Patronat Ramon Llull 2009.

ha parlat a nosaltres en la persona (*en*, en grec) del Fill» (He 1,1-2). És obvi que la diferència entre aquests dos parlars de Déu no és de pura gradualitat, ja que se subratlla que els «dies» en què Déu parla en Jesús són els «definitius» (*ep'eskhatou tôn hêmerôn*). Però és innegable la continuïtat que, segons He 1, 1-2, s'estableix entre l'economia antiga o primera, en la qual Déu ha «parlat» als pares, i l'economia instaurada per Jesucrist, que porta la revelació de Déu al seu caràcter definitiu gràcies a la seva «obra de purificació dels pecats» (v. 3).

En conseqüència, la revelació de Déu a l'home en virtut del seu amor és una dada que es pot i s'ha de relacionar amb els dos testaments. De fet, segons *DV 2*, Déu conviu amb els homes «per tal d'invitar-los i acollir-los a la seva companyia». La identitat primera i darrera de l'home es construeix en relació al Déu que l'ha creat. L'home ha estat cridat a l'existència per tal de ser amic de Déu. Déu parla i conviu amb els homes des del moment en què l'ésser humà existeix sobre la terra i comença la seva història. Aquesta història, que és àmbit de desplegament de l'ésser, es converteix igualment en l'àmbit concret de l'epifania de Déu, i de la seva revelació personal i amical amb l'ésser humà. Des del paleolític, amb una divinitat concebuda com a *mysterium fascinosum et tremendum*, passant pels inicis de la cultura escrita, on comença a besllumar-se un *mysterium misericordiarum*, i passant de manera paulatinament consolidada pel Fèrtil Creixent, des d'Egipte cap a Mesopotàmia i Síria, i estenent-se cap a l'Àsia Menor amb el poble hitita, s'arriba finalment a l'eclosió de la revelació sinàitica. A mida que la història avança, es renova la meravella del trobament entre Déu i l'ésser humà, fet a imatge d'ell (vegeu Gn 1,27), fins que emergeix una revelació singular i històrica, vinculada amb la història d'Israel i culminada, en la plenitud dels temps, amb l'esdeveniment Crist.⁹ Dient-ho amb C. Geffré, arriba un moment en què «la història espiritual de la humanitat coexisteix amb la revelació (històrica)».¹⁰ Es pot afirmar, doncs, que la «revelació» en sentit interior o transcendental, és a dir, la comunicació divina feta per gràcia a tot home, s'expressa, de manera definitiva, en Jesucrist i la seva encarnació històrica i concreta.¹¹

En la visió judeocristiana l'*homo religiosus* és l'*homo amicus Dei*. Així, en el paradís la relació de Déu amb l'home i la dona és de tipus rotundament

9. Vegeu PUIG I TÀRRECH – TORRALBA, «La Paraula es fa carn. Cristianisme», en: X. MORLANS (ed.), *A la recerca de la llum. Revelació i religions* (Col·lectània Sant Pacià 111), Barcelona: Publicacions de la Facultat de Teologia de Catalunya 2015.

10. «Esquisse d'une théologie de la Révélation», 200.

11. Aquesta afirmació planteja la qüestió del caràcter absolut (universalment salvador) de quelcom que és contingent (l'home Jesús, el qual, però, és mediació de l'Absolut). Vegeu més avall el punt (e).

personal. Ja en Gn 2 s'entreu una amistat entre Déu i l'ésser humà, el qual existeix perquè ha estat modelat de la terra, instal·lat en un jardí, alimentat abundantment, honorat amb tota mena d'animals i finalment completat amb l'únic ésser que podia fer-li costat i ser digne de la seva companyia. Precisament el pecat té tons d'amistat refusada: allò que Déu, l'amic, havia estipulat (no menjar dels fruits de l'arbre del mig del jardí) (Gn 3,3), no ha estat guardat (vv. 12-13) i l'amistat inicial queda traïda. Llavors, i malgrat la mancança, Déu manté l'amistat i es preocupa de vestir l'home i la dona nus amb túniques de pell (v. 21).

La revelació de Déu a la humanitat feta per amor, arribarà al seu punt culminant amb Jesús, Déu i home. La seva vinguda a la terra és l'expressió màxima de l'autocomunicació de Déu i de la seva voluntat de conviure amb els homes. Jesús és, per definició, el Fill de Déu encarnat, que ha pres la carn mateixa de què tots estem modelats. La paradoxa de la seva identitat —és creador (Fill de Déu) i creat (fill de Maria)— necessita l'amor per a ser compresa. Tal com es dedueix de Jn 3,16 («Déu ha estimat tant el món que ha donat el seu Fill únic perquè [tots] els qui creuen en ell... tinguin vida eterna»), Déu parla estimant, és a dir, donant el seu Fill, per tal d'oferir la seva companyia, és a dir, la vida eterna.

La resposta a l'oferiment d'amistat provinent del Déu que es revela és l'amalgama entre escolta i amor. No hi ha revelació sense escolta ni acolliment, ni hi ha amor ofert si aquest no és rebut. La condició històrica de l'ésser humà, per un costat, i el caràcter històric de la revelació de Déu, per l'altre, fan que, com diu Karl Rahner, l'home, «des del seu centre del seu mateix ésser, estigui amb l'oïda atenta a una possible revelació de Déu en la història mitjançant la paraula».¹² L'ésser humà és escolta, i la revelació divina és paraula. Es produeix, doncs, una sinergia entre el Déu que es revela a l'home i l'home que escolta les seves paraules. Tanmateix, l'escolta pot quedar obturada si l'absència d'amor la fa eixorca. Ens podem preguntar, remetent-nos a la paràbola del sembrador, què hi ha darrere els tres supòsits en què la sembra de la Paraula no fructifica en una escolta activa i fructuosa. En la paràbola, el qui no comprèn la Paraula, el qui l'escolta sense que aquesta hi faci arrels i el qui l'escolta però deixant que la Paraula quedi ofegada, són els tres casos en què l'escolta ha fracassat. I la raó pot ser, en darrer terme, per falta d'amor. La revelació, és a dir, la vinguda de la Paraula a l'home des de la gratuïtat de Déu és una apel·lació a la fe, però aquesta apel·lació no es posa realment en moviment sense que se li faci pas per mitjà de l'amor. La raó, segons Jean-

12. Karl RAHNER, *Oyente de la Palabra. Fundamento para una filosofía de la religión*, Barcelona: Herder 1976, p. 213.